

Konst och monument går inte ihop

| av Peter Hansen

Den senaste tidens konstbråk har varit oundvikliga. För dagens seriösa konstnärer och kritiker står den individuella uttrycksviljan alltid i centrum. God konst kan inte skapas efter någon annans önskemål, sägs det, allra minst efter publikens. Så har också konstlivet blivit ett slutet system.

VÄSTVÄRLDENS "SERIÖSA" KONSTNÄRER har så till den milda grad provocerat och sprängt gränser de sista hundra åren att det i dag knappast finns någon som fortfarande låter sig förvånas eller störas av deras tilltag. Snarare har konstvärlden och allmänheten numera så att säga sagt upp bekantskapen med varandra.

Visst finns det en konstintresserad allmänhet i Sverige, men det är knappast den som frekventerar gallerierna med den allra nyaste konsten. Och när till exempel Moderna museet i Stockholm har stora publikframgångar är det med modernismens "klassiker", inte med samtidskonsten. Den är i första hand en angelägenhet för fackfolket, för de redan initierade och de närmast berörda. I den mån människan på gatan kommer i kontakt med nyare konst eller samtida konstkritik sker det nog mest med en axelryckning eller ett småleende.

Desto märkvärdigare är det att ett antal konstverk de senaste veckorna plötsligt upprört känslorna och till och med alstrat en sådan till synes obsolet fråga som "är det verkligen konst?"

I slutet av november förra året jämförde Carl Hamilton i sin krönika i Aftonbladet det nya Wallenbergmonumentet på Nybroplan i Stockholm med "skit" (i bokstavlig mening), och frågade sig om detta var passande som ett monument över "den störste hjälten i svenskt 1900-tal" (29/11). Kommunalpolitiskt rabalder uppstod i samma stad när kulturborgarrådet Birgitta Rydell (fp) i början av januari i år lät stänga utställningen Stockholm Underground, en utställning som visade graffiti. "Det är orim-

ligt att Stockholmare ska betala för att bli hånade av kända kriminella klottrare", menade Rydell, och förklarade framt i en radiodebatt att graffiti inte är konst. När Liljevalchs vanligen välbesökta Vårsalong öppnade den 25 januari blev utställningen genast polisanmäld av en rad muslimska organisationer. Fateme Goshehs tre bidrag, som med drastiska medel skildrar ett muslimskt kvinnoförtryck, ansågs av bland annat Sveriges Muslimska Råd vara hets mot folkgrupp. I en radiointervju säger en talesman för polisanmälarna att lagboken bör reglera vad som kan tolereras i konsten.

FOTO: Jessica Gow, Pressens Bild

INSKRÄNKTA INVÄNDNINGAR?

Dessa tre konfrontationer och de efterföljande debatterna skiljer sig naturligtvis åt i de flesta avseenden, men de förenar sig i åtminstone en punkt som tål att begrundas. De speglar alla den nyss nämnda klyftan mellan konstvärlden och allmänheten, mellan konstvärldens och andras föreställningar om vad som är god konst, och rentav om vad som är konst överhuvudtaget. I samtliga fall yttrar sig dessutom "lekmännen" med en tvärsäkerhet som är fjärran kännarnas sätt att resonera i dylika frågor. Många är nog de som gjort sig lustiga över denna tvärsäkerhet och bedömt de framförda invändningarna som mer än lovligt inskränkta, men man kan även ställa sig frågan varför konsten som konst så självklart uppfattas av dessa och många andra som i alla lägen oantastlig.

Den borgerliga majoriteten i Stockholms stadshus har förstås rätt att ifrågasätta det kloka i att låta Kaos, Ikaroz, Ruskig och de andra graffitibombarna att ställa ut sina alster i en av kommunens lokaler, inte minst med tanke på de väldiga belopp som krävs för att sanera den illegala graffitin runtom i kommunen. Men att göra det med argumentet att de utställda verken inte är konst utan kriminell verksamhet är som flera skribenter noterat direkt enfaldigt. Lagstiftningen tillåter faktiskt medborgarna att spraya färg på pannåer och visa upp dem för offentligheten, och utställningen Stockholm Underground fungerar inte annorlunda än andra konstutställningar.

Om bombarna själva uppfattar det som om de har narrat sina antagonister och förföljare har de sanerligen inte fattat galoppen. Inte Rydell heller, vad det verkar. Om graffitikonstnärerna utför sina torftiga konstverk inom lagens ramar kan det väl inte vara annat än bra?

YTTRANDEFRIHETEN

Intressantare är de andra två fallen. Det muslimska kravet på att lagen skall sätta gränser för konstutövarna framstår väl för de flesta som verklighetsfrämmande och i strid med yttrandefriheten. Det skall mycket till i dag för att ett konstverk skall bli föremål för rättsliga processer. Denna allmänt vedertagna respekt för den konstnärliga friheten är en orsak till att det muslimska kravet ter sig överdrivet, en annan är att den sekulariserade svenskens attityd till religionen är så avlägsen den aktiva, svenska muslimens.

En av Goshehs tavlor visar en naken kvinna som kläms mellan pärmar på en bok, rimligen Koranen. I bakgrunden skymtar en moské. På ömse sidor om boken står en naken mulla med eregerat kön. Den

ansvariga konstnären är kvinna. Det är provocerande för den troende muslimen på ett sätt som hade varit fullt begripligt för de svenskar som upprördes av Strindbergs drift med de heliga sakramenten för dryga hundra år sedan, men mindre så för dagens. Och det är förstås Goshehs mening, att provocera och att erinra om att Koranen kan användas för att legitimera ett orättfärdigt, patriarkalt kvinnoförtryck (om hon vill dra alla muslimer över en kam framgår inte). Det är en politisk handling, men framförd i en form som på sätt och vis utnyttjar konstens privilegierade position i vårt samhälle. Vilken ledarskribent, till exempel, skulle få sin artikel om förhållandet mellan kvinnoförtryck och Islam publicerad om det skildrades så grovhugget och våldsamt?

INLEVELSE OCH INBILLNING

Subtilare ligger det till med Kirsten Ortveds "Hommage à Raoul Wallenberg". Konstetablissemangen verkar ha tagit hennes verk till sina hjärtan, och det var också en del av detta som röstade fram Ortveds tävlingsförslag. I Statens konstråds jury satt bland andra konstnärerna Cajsa Holmstrand, Eva Rosengren, Martin Wickström och Dan Wolgers, alla verksamma i konstvärlden även på andra sätt, som lärare, konsulter eller något annat. Ordförande var författaren och urstockholmaren Per Wästberg. Efter invigningen skrev till exempel Svenska Dagbladets konstkritiker John Sundkvist att Ortved "lyckats fullt ut" med att skapa ett minnesmärke över Wallenberg (1/9). Ett stycke av hans recension lyder:

"Alla delar är starkt individualiserade och bär tydliga spår av modelleringen, av det handlande och de krafter som format dem. Här finns hastigheten, men också värdigheten. Varje element rymmer en stark polaritet mellan något vilande och något eruptivt, mellan något som förblir och något som reser sig. Men delarnas spridning har en lika viktig funktion, den blir ett tecken för liv som står i motsats till dödande instängdhet och avindividualliserande sammanhopning. Ändå hålls detta skingrande samman av en gemensam axel, en riktning som sträcker sig ut mot det öppna, mot himmel och vatten."

Juryen menade att Ortveds verk måste betraktas "med inlevelse och inbillning" för att rätt uppskattas, och man kan inte säga annat än att Sundkvist gått juryn till mötes på den punkten. Recensionen är inte sämre eller dunklare eller mindre upplysande än någon annan samtida konstkritik. Det tänkbara är att denna gäller ett så kallat offentligt konstverk, ett minnesmärke i det offentliga rummet över en allmänt beundrad förebild. Det är åtminstone i teorin en angelägenhet för oss alla, kanske framför allt för kom-

"Jag kom att tänka på
mördarsniglar."

mande generationer, och inte enbart för de särskilt konstitresserade. I det sammanhanget är det också intressant att ta del av Ortveds egna intentioner med arbetet, vilka citeras i Sundkvists recension:

”Jag har velat göra en samling skulpturer som rymmer en värdighet, som har en friskhet och snabbhet och en form av självvärdighet, som är värdig hans minne.

Man skall kunna uppfatta handlingen som om hans handling fortsatte. Det är mitt bud på ett hopp.”

Hennes ambitioner är inte annat än lovbara, och det är knappast någon som har klagat på att verket inte liknar gammaldags monumentala gubbstatyer. Men hur mycket av dessa intentioner går fram till gemene man, till alla dem som inte har Sundkvists eller Konstrådets jurys speciella träning i att associera till konst, hur mycket kommer att nå de framtida generationer som saknar vår tids kunskap om Raoul Wallenberg?

SLUTET SYSTEM

Carl Hamilton tyckte att juryns utlåtande liknade ”en elak parodi på en konstrecension i någon riktigt skitfin kulturblaska”. Han är med all säkerhet inte ensam om att inta en så aggressiv attityd till de initierades språkbruk och tänkesätt. Jag tror dock att avståndet mellan konst-världen och allmänheten, som blir så tydlig just i fråga om den offentliga konsten, har djupare och mer tvingande orsaker än att konstetablissemangen bara skulle vara snobbigt, elitistiskt eller maktfullkomligt.

Det ligger säkert god vilja bakom konstnärens, juryns och recensenternas yttranden. Av större vikt är att alla inblandade bär på ett tungt historiskt arv som gör ekvationen ”god konst för alla” olöslig. Det är en outtalad självklarhet för den seriöse konstnären, för Gosheh och Ortved, till och med för Ruskig, att den egna integriteten och uttrycksviljan alltid har högre prioritet än vad publiken till äventyrs kan tycka om eller önska av deras konst. Det är lika självklart för kritiker och andra kännare att konsten skall värderas efter sin upphovsmans förmåga att värna om sin integritet och individuella uttrycksvilja.

Ett par hundra års utveckling av konsten och konstnärsrollen i den riktningen har gjort föreställningen om en högt syftande konst skapad efter önskemål eller ideal andra än konstnärens egna omöjlig. Den har också skapat det slutna och allt mer krympande system som utgörs av konstvärldens aktörer, från konstnärer till initierade betraktare.

Det är därför det framstår som överraskande och till och med absurt när en ”liberal” kommunalpolitik-

er plötsligt anser sig veta vad som är konst eller inte, eller när någon på religiösa grunder på allvar hävdar att konstnärernas val av motiv måste regleras i lag. Det kan ju bara konstnären själv avgöra! Mindre överraskande är Hamiltons fråga om Ortveds arbete verkligen fungerar som ett offentlig monument, men problemet blir istället desto tydligare. Här har vi en konstnär som med bevarad heder och identitet som konstnär skall skapa ett verk i det allmännas tjänst, vilket noga räknat är en självmotsägelse. Det har kunnat bli verklighet enbart därför att den avgörande juryn satt konstnärens kreativitet före allmänhetens för- måga, och förmodligen inte kunnat annat.

BESTÄLLNINGSVÄRK OMÖJLIGA

Det är också därför konsten är moraliskt och politiskt oantastlig. Den är sin egen religion, även när den är politisk eller tillkommen på beställning. Det är så att säga konstitutivt för vår tids konstuppfattning att den bara kan värderas estetiskt, och helst enbart av den som äger en position inom konstvärlden.

En gång i tiden var det lika självklart att uppfatta ”konstnären” som en hantverkare och som ett tjänstehjon bland andra, med lägre status än en kam- martjänare och verksam enbart på uppdrag av sina herrar. Till det tillståndet vill ingen återvända, och det uppbrott från den individualistiska traditionen som basunerades ut på åttiotalet i Sverige under kodnamnet ”postmod-

ernism” förändrade ingenting och blev som uppbrott bara ytterligare en pinne i stegen mot allt syrefattigare höjder.

En blåsig eftermiddag i slutet av januari strövade jag för säkerhets skull förbi och igenom monumentet på Raoul Wallenbergs torg, men kunde för mitt liv inte erfara att Wallenbergs ”handling fortsatte”. Visst syntes det som om bronsklickarna liksom befann sig i rörelse mot Nybroviken, men vad de skulle dit att göra blev jag inte klok på. Jag kom att tänka på mördarsniglar. Ståplats i Nybroviken? Större entusiasm visade mina små döttrar som genast inrättade en ridskola och red på klickarna mot äventyr av ”My Little Pony”-art. Mitt motförslag att de utgjorde ett kavalleri i färd med att bilda fyrkant inför en nära förestående chock negligerades, trots att jag anträdde den vackra hingsten i täten för att demonstrera. Typiskt tjejer.

För oss fåvitska konstbrukare fungerade Ortveds ”Hommage” som konst, men inte som monument.

Peter Hansen (peter.hansen@ebrevet.nu) är lektor i litteraturvetenskap vid Linköpings universitet.